

Vammaistutkimus koulutuspoliittisia ja antikapitalistisia kyvykkyysoletuksia haastamassa

Digitalisaation ajan ihmisteollisuus

Touko Vaahtera & Sirpa Lappalainen

Digitalisaatiossa ei ole kyse vain teknologiasta, vaan myös ihmisten osaamisten ja kykyjen hallinnasta. Digitalisaation nähdään vaativan teknologisen osaamisen lisäksi vaikeasti mitattavia yleisiä kykyjä, jotka liittyvät erityisesti luovuuteen, oppimiskykyyn ja sosiaalisuuteen. Työelämää kriittisesti lähestyvät autonomimarkxistit näkevät yleiset kyvyt riiston kohteina mutta eivät haasta kykykeskeistä lähestymistapaa elämään.

Opetushallituksen vuonna 2019 julkaisemassa raportissa *Osaaminen 2035* todetaan seuraavaa: ”– digitalisaatio on keskeinen megatrendi, joka luo tarvetta siihen liittyvään substanssiosaamiseen. Toisaalta digitalisaatio luo tarvetta meta-aidoille, joilla voidaan hallita sen aiheuttamaa laajaa muutosta työelämässä, kou-

lutuksessa ja ihmisten arjessa” (Opetushallitus 2019, 25).

Raportin idea on hahmottaa, minkälaista osaamista tarvitaan tulevaisuudessa. *Osaaminen 2035* on myös esimerkki ohjausdokumenteista, joissa tulkitaan niin sanottua digitalisaatiota ja kuvataan siihen liittyviä ihanteellisia koulutus-

poliittisia tavoitteita. Digitalisaatioon tämä raportti kytkee metataitojen merkityksen korostumisen. Metataidot, joilla raportti tarkoittaa esimerkiksi oppimiskykyä, luovuutta ja itseohjautuvuutta (Opetushallitus 2019, 5, 33), ovat raportin mukaan oleellisia digitaalisella aikakaudella.

Artikkelimme aiheena on digitalisaatio ja siihen liitetyt kyvyt. Tutkimme kykyjä kulttuurisina ideoina vammaistutkimuksen näkökulmista. Analysoimme yhtäältä hallinnollisia ymmärryksiä kyvyistä ja toisaalta teoreettisia ideoita, joissa kyvyn idea pyrkii haastamaan työelämään liittyviä valtasuhteita.

Hallinnollisten kyvykkyyksideaalien tutkiminen tarjoaa kiinnostavan mahdollisuuden kohdistaa huomio siihen, miten kyvyt ovat hallinnollisen vaikutamisen kohteita ja siten historiallisia. Tämä taas muuttaa totuttua tapaa käsitellä kyvykäs keho tai mieli ylihistoriallisena normina. Vammaistutkimuksen näkökulmista vammaisuus ja vammattomuus eivät ole ylihistoriallisia määreitä, vaan yhteiskunnallisesti ja historiallisesti muuttuvat oletukset kyvyistä muuntavat sitä, mitä kulloinkin pidetään vammaisuutena ja vammattomuutena (McRuer 2006; Mitchell & Snyder 2000; Tremain 2017). Vaikka vammattomuus on usein näyttäytynyt kulttuurissa ikään kuin vailla historiaa ilmentäen kaikkien ihmisten alkuperäistä ydintä, johon myös ei-konventionaalisten kehojen tulisi ikään kuin ”palata” esimerkiksi kuntoutuskäytäntöjen avulla, ideaali-ihmisyyteen liittyvät oletukset ovat historiallisesti muuttuvia. Digitaalinen osaaminen on tästä näkökulmasta lähihistoriamme tuoreimpia kyvykkyyks-

artikulaatioita, jossa näkyvät paitsi uuden infrastruktuurin tarjoamat mahdollisuudet ja siihen asetetut ihanteet niin myös globaalit valtasuhteet (Emejulu & McGregor 2019) ja taloudellista tuottavuutta painottavat ideat kansalaisuudesta (Schou & Hjelholt 2018; 2019; Vaahtera & Lappalainen 2022).

Analyysimme kiinnittyy keskusteluun, jossa digitalisaatio nähdään yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä (Benjamin 2019; Eubanks 2018; Kuntsman & Miyake 2022; Lupton 2017; Schou & Hjelholt 2019). Tässä keskustelussa on painotettu, että digitalisaation suotuisat ja haitalliset vaikutukset tasa-arvoon ja esteettömyyteen eivät ole ensisijaisesti paikannettavissa teknologiaan, koska teknologian rooliin yhteiskunnassa – niin kuin myös teknologiaan itseensä – on iskostunut kulttuurisia normeja. Hyvä esimerkki digitalisaation kulttuurisista ulottuvuuksista on pandemian aikaansaama muutos etäosallistumisessa. Vammaistutkijat ja -aktivistit ovat huomauttaneet, että jo ennen covid-19-pandemiaa etäosallistumismuodot olivat teknologisesti mahdollisia ja monet vammaisaktivistit vaativat niiden käyttöä jo silloin. Kuitenkin etäosallistumismuodot ymmärrettiin todelliseksi mahdollisuudeksi vasta pandemiassa, jonka nähtiin uhkaavan kaikkien ihmisten – ei vain vammaisten ja

kroonisesti sairaiden – osallistumista tavanomaiseen elämään. (Flowers 2021; Hamraie 2020.) Tämä on esimerkki ableismista, mutta myös digitalisaation kytkeytyemisestä kulttuuriin arvoihin. Onkin tärkeää tutkia, mitä digitaalisten taitojen idealla tehdään yhteiskunnassa, minkälaisia kehityskulkuja se palvelee ja minkälaisia hierarkioita sen avulla tehdään työelämässä.

Kulttuurintutkija ja sosiologi Stuart Hall (1996a, 36) on painottanut, että samaa yhteiskunnallista tilannetta voidaan lähestyä erilaisista ideologisista ja käsitteellisistä näkökulmista. Kulttuurintutkimuksellinen vammaistutkimus (Kafer 2013; McRuer 2006; 2018; Samuels 2014) on myös kiinnostunut vammaisuuteen liittyvistä historiallisesti muodostuneista ja muuttuvista merkityksistä, joissa se näkee ideologisia kampaileja. Tutkimuksemme asettuu osaksi kulttuurintutkimuksellista vammaistutkimusta purkaessamme ”kyvyn” merkityksiä ja haastaessamme kyvykkään ihmisen ideaalia.

Hallin tarjoaman näkökulman mukaan katsomme analyysimme olevan *kontekstualisointia*, joka on aktiivista yhteiskunnallisten ilmiöiden tulkintaa (Slack 1996). Konteksti ei ole siis meille epäpoliittinen kehys, johon asetamme analyysimme, vaan analyysin tavoitteena on kirjoittaa se esiin. *Osaaminen 2035*

-raportista digitalisaatio on mahdollista hahmottaa vallitsevana kontekstina, jonka raportti toteaa ja johon se pyrkii reagoimaan. Digitalisaation ymmärtäminen ”megatrendinä” (Opetushallitus 2019, 25), joka edellyttää tiettyjä kykyjä, ja passiivissa ilmaistu ajatus siitä, että ”digitalisaatio muuttaa toimintatapoja yrityksessä ja asiakkaan käyttäytymisessä, ja siitä tulee oleellinen toiminta- ja kilpailuedellytys (Opetushallitus 2019, 5)” ottaa digitalisaation alkuasetelmana koulutuksen ohjaukselle. Myös me lähdemme digitalisaatiosta liikkeelle, mutta meille digitalisaatio on ennen kaikkea kulttuurinen idea.

Seuraavassa osiossa esittelemme artikkelimme metodologisia näkökulmia. Sen jälkeen siirrymme analysoimaan *Osaaminen 2035* -raporttia. Ensimmäisessä analyysiluvussa tuomme esiin, miten vaikeasti mitattavat yleiset kyvyt esitetään raportissa ominaisuuksina, joita ihmisen tulisi nykyisessä työelämässä kehittää. Toinen analyysiluku kiinnittää huomiota siihen, miten digitalisaation edellyttämät työelämän kyvyt noudattavat työelämän hierarkioita. Kuitenkin eri tehtävissä työskentelevät si-dotaan yhteen painottamalla jaettua oppimisen halua välttämättömänä ominaisuutena digitalisaation aikakauden työelämässä. Kolmannessa analyysiluvussa syvennämme analyysiamme tuomalla

esiin yhteyksiä hallinnollisten kykyoletusten ja autonomisen marxismin oletusten välillä. Esitämme, että nykyistä työelämää, jossa tarvitaan vaikeasti mitattavia yleisiä kykyjä, olisi helppoa analysoida soveltamalla autonomisen marxismin piirissä kehitettyä ideaa ihmisen yleisistä kyvyistä. Autonomisen marxismin mukaan yleiset kyvyt ovat oleellisia nykytaloudessa ja siksi riiston kohteita. Argumentoimme kuitenkin, että tällainen näkemys ei haasta kykyjen ideaa. Vammaistutkimus tarjoaa puolestaan näkökulman, jossa kykyoletukset ymmärretään kiistanalaisina tulkintoina ihmisytydestä.

Rampatieto-oppi

Vammaistutkimus on aina vähintään implisiittisesti metodologinen tieteenala, väittävät yhdysvaltalaiset vammaistutkijat Julie Avril Minich (2016) ja Sami Schalk (2017). Silloinkin kun vammaistutkimus ei selkeästi keskity metodologisiin kysymyksiin sen näkökulma on heidän mukaansa metodologinen, koska vammaistutkimus tekee kehojen ja mielen ymmärryksistä poliittisen, ei itses-tään selvän tai neutraalin, asian (mt.). Queer-vammaistutkijat Merri Lisa Johnson ja Robert McRuer (2014) kehottavat vammaistutkijoita lukemaan kulttuurisia oletuksia rampatieto-opin (*cripiste-*

mology) kautta. Rampatieto-oppi on yksi esimerkki vammaistutkimuksen metodologisista kontribuutioista. Tässä artikkelissa hyödynnämme rampatieto-opin näkökulmia analysoidessamme yhtäältä koulutuspoliittisia ja antikapitalistisia oletuksia kyvyistä.

Johnsonin ja McRuerin (2014) mukaan rampatieto-oppi tutkii erilaisia kulttuurisia tekstejä kysyen, millaisiin käsityksiin kehoista ja mielistä tekstien oletukset perustuvat. Rampatieto-oppi voi kohdistua siis myös teoreettisiin teksteihin. Se ei ihanno teoreettista tietoa, koska myös teoreettinen tieto kiinnittyy laajempaan kulttuuriin. Koska rampatieto-oppi ei katso teorioita alhaalta päin kunnioittavasti, se ei pelkää haastaa erilaisten teorioiden oletuksia ihmisyydestä. (Mt.) Termi ”rampa” on suomenkielinen vastine englannin kielen termille *crip* (Vaahtera 2012; Väättäinen 2003). Angloamerikkalaisten vammaisaktivistien omaksuma *crip* ottaa julkeasti haltuun vammaisuuden negatiiviset konnotaatiot (Sandahl 2003). Rampatietoopin voi puolestaan ajatella olevan akateeminen käytäntö, joka haastaa tutkijoita pohtimaan, minkälaisia kykyoletuksia he kuljettavat mukanaan teksteissään.

Tämä artikkeli on syntynyt osana laajempaa tutkimusta digitaalisista taidoista koulutuspoliittisena ideana. Olemme aikaisemmin tutkineet, min-

käläisiä muotoja digitaalisten taitojen idea on saanut eurooppalaisessa ja suomalaisessa koulutuspolitiikassa vuoden 2010 jälkeen (Vaahtera & Lappalainen 2022). Tällöin rajasimme aineistostamme ulos ennen vuotta 2010 tehdyt koulutuspolitiikan dokumentit, koska vuonna 2010 Euroopan komissio julkisti projektin digitaalisten kompetenssien arviointikehyksen kehittämiseksi (Digi-Comp 2022). Kun luimme Valtioneuvoston, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen tuottamia dokumentteja, jotka käsittelivät digitaalisten taitojen ideaa kirjoittaessamme edellistä yhteisartikkeliamme (Vaahtera & Lappalainen 2022), huomasimme ällistyseksemme, että *Osaaminen 2035* -raportissa puhutaan yleisistä kyvyistä hieman samalla tavalla kuin autonomimarkxilaisuudessa. Koska halusimme tutkia tätä oletusten limittymistä tarkemmin, päädyimme kirjoittamaan käsillä olevan artikkelin.

Yleisten kykyjen idea saattaa yhteen kaksi kontekstia, jotka ovat ensi näkemältä kaukana toisistaan: koulutuksen ohjauksen ideat osaamisten kehittämisestä ja autonomimarkxilaisuuden oletus yleisistä, inhimillisistä kyvyistä, joita tietoa painottavassa yhteiskunnassa riistään. Yleisten kykyjen idea toimii artikkelissamme artikulaationa eli yhdistävänä elementtinä. Stuart Hall (1996b, 141)

käsitti artikulaation ”yhdistymisen muodoksi, joka saattaa tiettyssä tilanteessa yhdistää kaksi erilaista elementtiä”. On oleellista huomata, että kulttuurintutkijat sekä analysoivat että tuottavat omassa analyysissään näitä artikulaatioita (Slack 1996).

Me kirjoitamme esiin artikulaation, jota ei olisi ilman meidän toimintaamme. Samalla tarkoituksemme on kulttuurintutkimuksen hengessä tehdä tuosta artikulaatiosta vähemmän väistämätön. Rampatieto-oppi mahdollistaa yleisten kykyjen idean ymmärtämisen kiistanalaisena tulkintana ihmisyydestä. Toisin sanoen haluamme kutsua autonomimarkxilaisuuden traditiosta käsin kirjoittavat tutkijatoverimme ajattelemaan uudestaan oletusta yleisistä, inhimillisistä kyvyistä.

Artikulaation teoria kulttuurintutkimuksessa vastustaa ideaa teorian soveltamisesta (Slack 1996). Kuten rampatieto-oppi, artikulaation teoria ei palvo mitään teoriaa. Teorian soveltamisen sijaan tarkoitus on teoretisoida eli analysoida tarkemmin kulttuurisia ymmärryksiä (mt., 113). Keskitymme siis edellä mainitussa suomalaisessa koulutuspolitiisessa dokumentissa olevaan yleisten kykyjen ideaan ja sen yhtymäkohtiin *general intellect* -ideaan, joka autonomimarkxilaisuudessa tarkoittaa ihmisten yleisiä kykyjä ja kollektiivista

älyä (General Intellect 2008; Virno & Hardt 1996; Vähämäki 2009). Kysymme, minkälaisia kulttuurisia oletuksia ihmisyydestä tämän yhtymäkohdan tutkiminen paljastaa.

Analyysimme etenee siten, että ensin kuvailemme *Osaaminen 2035* -raportin kykyoletuksia. Sen jälkeen siirrymme *general intellect* -ideaan. Tässä vaiheessa otamme näkökulmaksemme rampatieto-opin. Sen avulla pysäytämme jo alkuunsa *general intellect* -idean soveltamisen edellä mainitun raportin tutkimiseen, vaikka kyseinen idea tarjoaisi helpon teoreettisen viitekehyksen hallinnollisille teksteille, jotka painottavat yleisiä kykyjä tärkeinä ominaisuuksina nykyisessä työelämässä. Sen sijaan rampatieto-oppi ohjaa meitä tuomaan esiin, miten vammaisuuden ottaminen näkökulmaksi tuo uusia ulottuvuuksia *general intellect* -teorioiden mahdollistamaan tietoon.

Yleiset kyvyt hallinnollisena ideana

Suomalaiset digitalisaatiota käsittelevät koulutuspoliittiset ohjausdokumentit saavat muotonsa kansainvälisen koulutuspolitiikan konteksteissa. Opetushallituksen vuonna 2019 julkaisema raportti *Osaaminen 2035* ammentaa Euroopan komission vuonna 2010 aloittamasta *DigComp–Digital Competence*

Framework for Citizens -hankkeesta. *Digital Competence Framework for Citizens* on edelleen käynnissä oleva hanke, jonka tarkoituksena on edistää kansalaisten digitaalisia taitoja koko Euroopan unionin alueella. Tämä hanke taas pohjaa Euroopan Unionin vuoden 2006 suositukseen, jossa määriteltiin digitaalinen osaaminen yhdeksi olennaiseksi elinikäisen oppimisen ulottuvuudeksi (Euroopan unioni 2006).

Elinikäisen oppimisen idealla on ollut monia poliittisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia 1970-luvulta alkaen (Kauppila, Kinnari & Niemi 2020; Kinnari 2020). Se on nähty keinoksi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa, mutta myös taloudellista kilpailukykyä (mt.). Tässä elinikäisen oppimisen poliittisessa kontekstissa *Osaaminen 2035* tekee tulevaisuusorientoituneesti jäsenyyksiä digitalisaation vaikutuksista työelämään. Raportin perusidea on hahmottaa, minkälaista osaamista tarvitaan tulevaisuuden työelämässä. Sen taustalla on koulutuksen ja elinkeinoelämän edustajista koostunut Osaamisen ennakointifoorumi OEF.

OEF on laaja asiantuntijaelin, joka koostuu ohjausryhmän lisäksi eri aloihin erikoistuneista ennakointiryhmistä (*Osaaminen 2035*). Kaudella 2017–2020, jonka aikana *Osaaminen 2035* on tuotettu, asiantuntijoiden kokonais-

määrä OEF:ssä oli 476 (mt.). Asiantuntijat tulevat eri aloihin liittyvistä järjestöistä, ammattiliitoista, yliopistoista, tutkimuskeskuksista, Opetushallituksesta, ministeriöistä, Elinkeinoelämän keskusliitosta sekä työntekijöiden, yritysten ja yrittäjien järjestöistä (Opetushallitus 2023). Foorumin tavoitteenasettelussa tuodaan esille vuoropuhelu koulutuksen ja työelämän välillä tulevaisuuden osaamistarpeiden ja koulutuksen kehittämistarpeiden arvioinnissa.

Osaaminen 2035 -raportissa teknologian muutos kytketään kansalaisten valmiuksiin hallita osaamistaan. Seuraava katkelma on raportin luvusta ”Alustavia tuloksia jatkuvan oppimisen haasteista ja ratkaisuihin eri tehtävätasolla”: ”Johto- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevien jatkuvan oppimisen haasteisiin kuuluu olennaisena osana digiosaamisen jatkuva kehittäminen ja päivittäminen. Useilla aloilla edellytetään nopeaa oppimiskykyä teknologian muuttuessa – –” (Opetushallitus 2019, 38).

Brittiläinen työelämäntutkija Phoebe V. Moore (2018) esittää, että nykyistä työelämää voidaan kuvata ketteryyden ohjaamisjärjestelmäksi. Tähän liittyy olennaisesti vaatimus oman osaamisen jatkuvasta päivittämisestä muuttuvan teknologian tarpeita vastaavaksi. Myös *Osaaminen 2035* painottaa alati muuttu-

vaa työelämää. Katkelmassa löyhä elinikäisen oppimisen idea tarjoaa kehyksen tälle ketteryyden ohjaamisjärjestelmälle. Nyt puhutaan ”jatkuvan oppimisen haasteista”. Kiinnostavasti ”jatkuvan oppimisen haasteet” eivät kuitenkaan liity vain teknologian käyttöön.

Raportin luvussa ”Tärkeimmät tulevaisuuden osaamiset” digitalisaation nähdään vaikuttavan myös muihin kuin niin sanottuihin digitaalisiin taitoihin: ”digitaalisissa taidoissa ei ole kyse pelkästään teknisluonteisesta osaamisesta, vaan digitalisaatioon liittyvän laajalajaisen osaamiskentän hallinnasta, johon kuuluvat myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen, tiedon hallintaan ja hyödyntämiseen sekä turvallisuuteen liittyvät teemat” (Opetushallitus 2019, 32). Digitalisaatioon liittyvät taidot nähdäänkin raportissa yleisempinä kykyinä, joiden kaikkia ulottuvuuksia ei voi helposti mitata. Kuten artikkelimme aloittavassa lainauksessa todetaan ”digitalisaatio luo tarvetta metataidoille, joilla voidaan hallita sen aiheuttamaa laajaa muutosta työelämässä, koulutuksessa ja ihmisten arjessa” (Opetushallitus 2019, 25).

Muutoksen hallitsemiseen tarvittavat taidot eivät liity niinkään substanssi-osaamiseen ja ne ovat hankalammin mitattavissa. Näitä taitoja ovat raportin mukaan muun muassa itseohjautuvuus,

oppimiskyky ja luovuus. Toisaalta mitattavuus on vahvasti läsnä digiosaamisissa. *Osaaminen 2035* -raportti ammentaa Euroopan komission *Digital Competence Framework for Citizens* -hankkeesta, joka näkee digitaaliset taidot ”indikaattorina”, joka voi ”mitata” inhimillistä pääomaa digitaalisessa yhteiskunnassa (DigComp 2022).

Uusliberalismia käsittelevillä luennoillaan ranskalainen filosofi Michel Foucault (2004) kiinnittää huomiota siihen, miten 1960-luvulla kehitetty inhimillisen pääoman teoria kiinnostui konkreettisen elämän taloudellisista ulottuvuuksista. Aikaisemmin klassinen taloustiede ei ollut keskittynyt konkreettiseen elämään ja työn konkreettiset ulottuvuudet olivat kiinnostaneet vain marxilaisia näkökulmia (mt.). Kuitenkin inhimillisen pääoman teoria mahdollisti taloustieteilijöille taloudellista hyötyä koskevien kysymysten ulottamisen niin terveydenhuoltoon, lasten päivähoitoon kuin myös vanhempien antamaan huomioon lapsilleen (mt.).

Osaaminen 2035 -raportissa vaikeasti mitattava konkreettinen elämä, kuten kommunikaatio tai luovuus nähdään ominaisuuksina, joita ihmisen tulisi kehittää. Raportissa tehdyt tarkat ja laajat listaukset erityyppisistä osaamisista artikuloivat ihmisen kyvyt hallinnollisesti vaikutettavina ominaisuuksina.

Kyvykkyyksien eriytyminen – jaettu oppimisen halu

Osaaminen 2035 -raportissa painotetaan yleisiä kykyjä samalla eritellen eri ihmisryhmien osaamistavoitteita. Raportissa jaetaan osaamistaan kehittävät ihmiset kolmeen kategoriaan. Ensimmäiseen kuuluvat ”johto- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevät”, toiseen ”ammattiosajien tehtävätasolla työskentelevät” ja kolmanteen ”matalan koulutustason työtehtävissä työskentelevät”. Digitalisaatioon liittyvät osaamistavoitteet ovat raportin mukaan erilaisia eri tehtävissä työskentelevien kohdalla. Tämän erilaisuuden korostamisen rinnalla raportti kytkee eri tehtävissä työskentelevät yhteen painottamalla jaettua oppimisen halua.

Johto- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevien nähdään tarvitsevan ymmärrystä tekoälystä ja kykyä päivittää omaa osaamistaan muuttuvan teknologian mukaan. Ammattiosajien tehtävätasolla työskentelevien nähdään tarvitsevan puutteellisten digitaitojen kehittämistä, mutta ei kykyä ymmärtää tekoälyä. Matalan koulutustason työtehtävissä työskentelevien kohdalla ei mainita enää lainkaan digitaalisia taitoja. Tämä on kiinnostavaa ottaen huomioon raportin alkulähtökohtien liittyvän nimenomaan digitalisaatioon. Lisäksi ra-

portti vaikuttaa tekevän digitaalisista taidoista yhteiskuntaluokkaan perustuvan ilmiön. Digitaalisten taitojen jakaminen pelkästään sen mukaan, minkälaista palkkatyötä ihmisen oletetaan tekevän ei ota huomioon, miten esimerkiksi algoritmien toiminta vaikuttaa myös arkipäiväiseen elämään ja ymmärrys algoritmien toiminnasta voi olla hyödyllistä kaikille.

Yhteiskuntaluokan lisäksi suomalaisuuteen liittyvät oletukset kehystävät raportin ideoita. Maahanmuuttajan kulttuurinen hahmo rakentaa raportissa ideaa suomalaisesta työkuulttuurista. *Osaaminen 2035* (2019, 40) väittää, että ”maahanmuuttajat tarvitsevat työkuulttuurin – – tuntemukseen liittyvää koulutusta”. Raportissa, joka pyrkii hahmottamaan tulevaisuuden työelämää ja erityisesti muutoksia, piirtyy yllättäen kuva stabiilista työelämästä, jota uhkaavat maahanmuuttajat. Samalla kun maahanmuuttajat assosioidaan totutun työelämän ulkopuoliseen kulttuuriin, heidän osaamistaan myös typistetään. Maahanmuuttajat mainitaan ainoastaan matalan koulutustason työtehtävien yhteydessä. Tällä tavalla raportti osallistuu työnjaon etniseen hierarkisointiin (Könönen 2012).

Yhteistä eri tehtävätasolla työskenteleville on tunteiden asento, joka virittelee heitä sopeutumaan uuteen työelä-

mään. Johto- ja asiantuntijatehtävissä työskentelevien tulee kehittää ”oikeanlaista asennetta” (Opetushallitus 2019, 39), ammattiosaajien ”motivaatio ja halu” (mt.) tukevat heitä oppimisessa ja ”itseohjautuvuutta ja jatkuvaa oppimisen halua” (mt., 40) tarvitsevat matalan koulutustason tehtävissä työskentelevät.

Osaaminen 2035 käsittelee digitalisaatiota ”megatrendinä”, joka saa aikaan tarpeen ”metataidoille, joilla voidaan hallita sen aiheuttamaa muutosta työelämässä” (Opetushallitus 2019, 25). Digitalisaation vaatimat taidot raportti kuitenkin eriyttää. Eri työntekijäryhmät tarvitsevat erilaisia taitoja ja taidot eriytyvät myös rodullistavasti kun maahanmuuttajien oletetaan työskentelevän matalan koulutustason tehtävissä.

Yleiset kyvyt työläisten elinvoimaisuuden artikulaationa

Edellisissä analyysiluvuissa olemme panneet merkille, miten taidot ja kyvyt, jotka eivät liity ammattialakohtaisiin koulutuksiin, vaan ovat yleisempiä elämänhallintaan liittyviä kykyjä, nostetaan olennaisiksi lähitulevaisuuden työelämää luotaavassa koulutuspolitiikassa. Meidän olisi helppo lähteä analysoimaan tätä painotusta autonomisen marxismen teoreetikoiden tarjoaman kehityksen kautta. Esimerkiksi italialaiset

teoreetikot Cristina Morini ja Andrea Fumagalli (2010) esittävät, että erilaiset emotionaaliset taidot ovat nykyisessä työelämässä oleellisia kykyjä, joita edellytetään monenlaisissa työtehtävissä. Heille emotionaaliset taidot ovat ihmisen luonnollista kapasiteettia. Morinin ja Fumagallin (2010, 249) mukaan kaikki ihmisen toiminnot, myös ruumiilliset ja emotionaaliset ja niin sanottu ”elämä itsessään”, voidaan valjastaa arvonlisäykseen. Suomessa vuonna 2008 ilmestyneessä teoksessa *Vasemmisto etsii työtä* analysoidaan samantapaisesti, miten nykyinen työelämä pohjaa niin sanottuihin yleisiin kykyihin, kuten oppimiskykyyn (General Intellect 2008). Mutta mitä jos katsoisimmekin rampatietopin hengessä autonomisen marxismen ideoita yleisistä kyvyistä kulttuurisina teksteinä emmekä teoreettisena viitekehyksenä? Tässä analyysiluvussa lähemme nyt tarkastelemaan kykyoletuksia autonomisen marxismen teorioissa ja valotamme niitä ristiin jo nähtyjen koulutuspoliittisten oletusten kanssa. Pohjaamme analyysimme filosofi ja historiantutkija Matteo Pasquinellin (2019) historialliseen tutkimukseen *general intellect* -ideasta.

Vasemmisto etsii työtä kuuluu laajaan teoreettiseen keskusteluun, jossa tutkitaan sitä miten nykyinen työelämä pohjaa yleisiin kykyihin. Yleiset kyvyt eivät

ole kuitenkaan vain kirjan tutkimuskohde, vaan teoksen tekijän nimi General Intellect viittaa myös yleisiin kykyihin. Vaikka termi *general intellect* on käytössä myös suomenkielisessä keskustelussa, se on myös suomennettu *yleiseksi älyksi* (General Intellect 2008; Julkunen 2008) tai *ihmisen yleiseksi tietokyvyiksi* (Vähämäki 2009, 80). Jussi Vähämäki (2009, 80) on esitellyt ”tietokykykapitalismin” käsitteen, jolla hän kuvaa sitä, miten ”ihmisen yleiset tietokyvyt – – ovat taloudellisen hyödyntämisen ja riiston kohteina.” Autonomisen marxismen kehittäjät Paolo Virno ja Michael Hardt (1996, 261) ovat korostaneet *general intellect* termin konnotaatioita kollektiiviseen äylliseen toimintaan.¹ He vertaavat sitä ”kollektiiviseen, ruumiilliseen voimaan”, joka on tehnyt mahdolliseksi esimerkiksi pyramidien rakentamisen (mt., 261). Virnolle ja Hardtille *general intellect* on kollektiivinen äyllinen voima. Se kantaa kuitenkin mukanaan viittauksia ruumiilliseen työhön ja tulee ihanteellistaneeksi terveen ja vahvan ruumiin.

Autonomisessa marxismissa Karl Marxin *Grundrisse* on usein toiminut erityisenä opinkappaleena. On muistettava, että Marxin tutkimuksella on ollut voimakas vaikutus koko 1900-luvun ajan niin yhteiskuntatieteisiin, kulttuurintutkimukseen kuin feministiseen tutkimukseenkin, mutta *Grundrissellä* tai

pikemminkin siitä tehdyillä tulkinnoilla on ollut erityinen rooli siinä, miten nykyisen työelämän paikoin ongelmallisia normeja on voitu haastaa.

1980-luvulla italialaisen autonomisen marxismin piirissä Marxin *Grundrissen* lukua ”Fragment on Machines” ryhdyttiin lukemaan eräänlaisena profetiana nykyhetkestä (Pasquinelli 2019). Kuten yhdysvaltalainen kasvatustieteilijä Derek Ford (2021) tuo esiin, tähän keskusteluun aktiivisesti osallistunut Paolo Virno on sanonut, että postfordistinen aikakausi eli 1900-luvun lopulta alkanut aikakausi, jota on myös nimitetty kognitiivisen kapitalismin aikakaudeksi, on Marxin yleisten kykyjen-teorian empiirinen vahvistus. Mutta mistä Marx siis kirjoitti ja ennen kaikkea minkälaisessa kontekstissa?

1850-luvulla Marx oli aloittanut *Pääoman* suunnittelun, ja tuon teoksen työstämisen takia hän kirjoitti *Grundrissenä* myöhemmin tunnetun teoksen. *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie* oli eräänlainen suuri muistiinpanojen vihko, jossa Marx kehitti omaa näkökulmaansa poliittisesta talousteoriasta (*grundriss* tarkoittaa luonnosmaista tekstiä). *Grundrisse* julkaistiin vasta vuonna 1939, ja tunnetummaksi teos tuli 1960-luvulta alkaen, kun se oli käännetty italiaksi. (Ford 2021.) Tässä teoksessa Marx (1953, 603) käyttää yleisen älyn

(*allegemeines gesellschaftliches Wissen*) käsitettä. Hän käyttää sitä kuvatessaan, miten kiinteä pääoma tulee mahdolliseksi ihmisten yhteiskunnallisen toiminnan kautta. Marx (1993/1939, 706) tuo esiin, että teollisessa kapitalismissa tarvittavat koneet eivät olisi mahdollisia ilman ihmisten yhteiskunnallista tietoa. Marxin (1993/1939, 706) mukaan ”luonto ei rakenna koneita”, vaan ”[n]e ovat ihmisteollisuuden tuotteita”. Tämä ajatus ”ihmisteollisuudesta”, jossa koneet ovat Marxin mukaan ihmisaivojen jatkeita, saa Marxin kirjoittamaan, että ”kiinteän pääoman kehitys osoittaa, miten yleisestä yhteiskunnallisesta tiedosta on tullut suoraa tuotantovoimaa.”

Marx ei ollut kuitenkaan ensimmäinen, joka ammensi kollektiivisen älyn ideasta. Hän oli vaikuttanut englantilaisen filosofin ja luonnontieteilijä Charles Babbagen (1791–1871) huomioista siitä, että tehtaisa työläiset oppivat toinen toisiltaan, kuinka tehdaskoneita käytetään (Pasquinelli 2019). Voidaankin ajatella, että tehdastyö oli henkistä työtä jo 1800-luvulla. Babbage ja Marx halusivat korostaa tätä eivätkä hyväksyneet henkisen työn assosioimista pelkästään tehdastyön ulkopuoliseen työhön. Oleellisesti Marxin ja Babbagen huomio vihjasi, että ”ihmisteollisuus” teollisessa kapitalismissa ei koskenut pelkästään koneiden suunnittelijoita, vaan yleiset kyvyt olivat

oleellisia myös koneita käytettäessä.

Marx kirjoitti kontekstissa, jossa oli herännyt huoli siitä, miten tehdaskoneet korvaavat työläisiä ja lisäävät sitä kautta työttömyyttä (Pasquinelli 2019). Yleisten kykyjen liittäminen työläisiin oli siis Marxille keino painottaa työläisten toiminnan olennaisuutta arvonlisäysprosessissa. Nyt puolestaan autonomisen marxismin teoreetikot kuten Morini ja Fumagalli (2010) ammentavat tästä Marxin lähtökohdasta väittäessään, että kaikki ihmisten kyvyt voidaan valjastaa arvonlisäykseen.

Pasquinelli (2019) on tuonut esiin, kuinka yleisen älyn (*general intellect*) käsitettä käytettiin laajasti englantilaisessa 1800-luvun sosialistisessa liikehdinnässä. Tällöin yleinen äly korosti henkistä työtä ja kyvykästä yksilöä, joka toteutti henkistä kapasiteettiaan. Osa tähän keskusteluun osallistujista puhui myös ”maan yleisestä älystä” ja asetti siten yleisen älyn nationalistiseen rekisteriin (Pasquinelli 2019, 44). Yksilöä ja kansallisvaltiota korostavaa tulkintaa vastaan Marx painotti omassa versiossaan tästä ideasta puolestaan kollektiivista työntekoa ja proletariaatin yleistä älyä (Pasquinelli 2019). Yleinen äly oli siis idea, joka artikuloi eri tavoin kapasiteetteja teollistumisen ajan yhteiskunnassa ja asetti kapasiteetit yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Teollistumisen aika, jona yleinen äly ilmaantui kriittiseksi käsitteeksi, oli myös aikaa, jona vammaisuudesta tuli yhteiskunnallinen ongelma. Monet vammaistutkijat ovat jäsentäneet teollistumisen ajan taitekohdaksi vammaisuuden yhteiskunnallisissa merkityksissä (Gleeson 1997; Oliver 1990; Russel 2019). Teollistumisen aika voimaperäisti vammaisen/vammaton-erottelua, koska työkyvystä tuli yhä oleellisempi yhteiskunnallinen määre (mt.). Ei olekaan siis ehkä yllättävää, että työläisten etuja ajavat kirjoittajat halusivat painottaa kyvykästä työläistä, joka on itsessään elinvoimainen.

Derek Fordin (2021) mukaan oppiminen ja henkiset kyvyt luonnollistetaan monissa *general intellect* -näkökulmissa. Fordin mukaan esimerkiksi Paolo Virno olettaa, että ihmisillä on sisäsyntyinen ja lajityypillinen halu oppia koko ajan. Lajityypillisyyden² ja luonnollisuuden ajatukset tuntuvat kaikuvan muissakin autonomisen marxismin teksteissä. Michael Hardtin ja Antonio Negrin tunnetun teoksen *Imperiumi* (2000) oletuksiin ovat kiinnittäneet huomiota muun muassa queer-vammaistutkija Robert McRuer (2006) ja yhteiskuntatieteilijä Mona Mannevuon (2015). McRuerin (2006, 47) mukaan Hardt ja Negri käyttävät kyvykästä vamatonta kehoa kapitalismia haastavan yhteiskuntaruumiin

metaforana. Mannevuo (2015, 89) puolestaan huomioi, miten ”terve” ja ”luonnollinen” ovat määreitä, jotka Hardt ja Negri liittävät vapautuneeseen työläissubjektiin, joka pystyy vastustamaan auktoriteetteja.

Suomalaisen filosofin Paula Rauhalan (2014, 93) mukaan autonomisessa marxismissa osa tutkijoista ottaa annettuna ihmisen orgaanisen elämän kytkeytymisen tuottavuuteen. Rauhalan (2014, 93) mukaan tutkijat rinnastavat ”aivot” tuotantovälineisiin tavalla, joka hämärtaa tuotantoprosessin poliittisuuden. Näin autonomisen marxismin teorioiden oletukset tulevat lähelle inhimillisen pääoman teorioita, jotka painottavat ihmisen koko elämää taloudellisen tuottavuuden alueena (mt.).

Palataan nyt *Osaaminen 2035* -raporttiin. Raportti painottaa laaja-alaisia kykyjä kuten vuorovaikutustaitoja, oppimiskykyä ja itseohjautuvuutta. Tällaista laaja-alaista osaamista kuvastavat esimerkiksi paljon korostetut ”digitaaliset taidot”, jonka merkitys on avara ja teknisluonteisen osaamisen ylittävä. *Osaaminen 2035* kytkee digitaalisiin taitoihin runsaasti teknisluonteisesta osaamisesta erillisiä ulottuvuuksia. Raportissa painotetaan erityisesti kommunikaation ja yhteistyön tärkeyttä. Kiinnostavasti autonominen marxismi on viljellyt oletusta kommunikaatiosta ja yhteistyöstä

luonnollisina toimintamuotoina, jonka tuotteita kapitalismi riistää (Rauhala 2014). *Osaaminen 2035* -raportissa nämä ovat kuitenkin koulutuspoliittisia tavoitteita. Jos kommunikaatio ja yhteistyö ovat erityisiä poliittisia tavoitteita, voidaan kysyä, täytyykö ne nostaa tavoitteiksi, koska ne eivät ole vain yleisiä, inhimillisiä ominaisuuksia? Mitä tulee autonomisen marxismin oletuksiin, se että kommunikaatio ja yhteistyö ovat idealisoituja kognitiivisen kapitalismin aikakaudella, ei tarvitsisi tarkoittaa, että tutkimuksessa nämä ominaisuudet luonnollistetaan. Sen sijaan voitaisiin tarkemmin kysyä, minkälaiset mielet idealisoidaan kognitiivisessa kapitalismissa? Rampatieto-oppi (Johnson & McRuer 2014) voikin kiinnittää huomiota tämäntyyppisesti kykyihin liittyviin normeihin.

Kun otetaan huomioon yleisten kykyjen poliittinen luonne Marxilla, Babbagella ja historian lehtien sivuun jääneillä 1800-luvun sosialisteilla, kykyjen luonnollistaminen uudemmassa antikapitalistisessa teoretisoinnissa tuntuu tarpeettomalta ja helpolta taktiikalta. Kun yleinen äly 1800-luvulla ilmaantui käsitteeksi, sen avulla horjuttettiin jakoa henkiseen ja fyysiseen työhön. Siten se uudelleenartikuloi oletuksia kapasiteetista. Yleisen älyn käsitteellä pyrittiin sanoittamaan, että on olemassa

sellaista kapasiteettia, joka pitää tehtaat toiminnassa, mutta jota ei voi tyypistää pelkkään työaikaan. Se myös kiinnitti huomiota ihmisten toimintaan aikana, jolloin yhteiskunnassa alkoi herätä huoli teknologisesta muutoksesta ja sen vaikutuksista tehdastyöläisiin. Marxin idea ihmisteollisuudesta painotti, että koneiden luona on myös ihmisiä ja he saavat siellä aikaan myös sellaista mikä ei itsestään selvästi näy tehtaiden johtajille, vaikka juuri tähän toimintaan tehtaiden kapasiteetti perustuu.

Tätä taustaa vasten on kiintoisaa, että uudemmassa keskustelussa, jossa yleinen äly toimii poliittisena käsitteenä, on harvemmin otettu kyvyt ja kapasiteetit teoretisoinnin kohteiksi. Sen sijaan ne on pikemminkin otettu itsestään selvinä näkökulmina kehoihin ja mieliin tai jopa asetettu jalustalle poliittisesti emansipoituneen työläisen ominaisuuksiksi.

Jos ”yleinen äly” korosti näkymätöntä kapasiteettia, vammaistutkimuksen näkökulmat avaavat toisenlaisen kysymyksen, jonka tarkempi pohdinta tulevaisuudessa voi kenties muuttaa nykyisiä teoreettisia ja metodologia näkökulmia suurestikin – niin kulttuurintutkimuksessa kuin yhteiskuntatieteissäkin. Kysymys kuuluu: Voisiko kapasiteetin korostaminen estää meitä ajattelemaista ihmisyyttä kattavammasta näkökulmasta?

Myös vammaistutkimus sanoo, että ihmisillä on väliä, ei pelkästään tehokkuudella, ja vammaistutkimuksen piirissä on myös artikuloitu ”oikeutta olla tekemättä työtä” (Taylor 2004), joka resonoi autonomisen marxismien ”työstä kieltäytymisen” (Virno & Hardt 1996, 262; ks. myös Mannevuori 2015) idean kanssa. Kuitenkaan vammaistutkimuksen näkökulmista katsoen työstä kieltäytyminen ei tarkoita terveen, luonnollisen ja valankumouksellisen kapasiteetin ohjaamista omin tein kohti vapaata olemista. Sen sijaan se tarkoittaa pikemminkin ”terveyttä”, ”luonnollisuutta” ja ”kapasiteettia” koskevien yhteiskunnallisten oletusten tutkimista niiden ihmisten näkökulmasta, jotka eivät sovi yhteiskunnallisiin oletuksiin työkyvystä. On siis huomattava, että myös vammaistutkimuksen haasteeseen sisältyy työhön liittyvä vallankumouksellinen ”potentiaali”. Sen sijaan sellainen antikapitalistinen teoretisointi, joka pitää kiinni sitoumuksistaan kyvykkyyteen, saattaa ristiriitaisesti jäädä istumaan siihen verssaaseen³, josta se on halunnut vapautua.

Kyvyt ja ihmisteollisuus

Olemme tässä artikkelissa pyrkinneet näyttämään, miten vammaistutkimuksellinen näkökulma voi monipuolistaa autonomisen marxismien huomioita sii-

tä, miten ”ihmisen yleiset tietokyvyt” (Vähämäki 2009, 80) tulevat riistetyiksi tietoa ja osaamista painottavalla aikakaudella. Olemme analysoineet *Osaaminen 2035* -raporttia, koska siinä työelämässä tarvittavat kyvyt esitetään alati muokattavina ja kehitettävänä. Kiinnostavasti nämä kyvyt eivät ole vain selkeästi mitattavia tai koulutuksen kautta hankittavia – vaan epämääräisiä sosiaalisuuteen, yhteistyöhön, kommunikaatioon ja luovuuteen liittyviä kykyjä, joista raportissa puhutaan ”yleisinä” osaamisina. Nämä yleiset kyvyt ovat siis koulutuspoliittisia tavoitteita. ”Ihmisten yleisten tietokykyjen” teoretisointi ei saisi unohtaa sitä, miten luonnollisina näyttäytyvät ominaisuudet ovat myös koulutuksen ohjaukseen kiinnittyviä poliittisia tavoitteita.

Osaaminen 2035 -raporttia tarkasti lukemalla myös oletus ”yleisyydestä” kyseenalaistuu. Raportin mukaan eri työntekijäryhmät tarvitsevat erilaisia taitoja. Ajatus yleisistä, inhimillisistä kyvyistä unohtaa kykyihin perustuvat oletukset, jotka hierarkisoivat ihmisryhmiä nyky-yhteiskunnassa. Esimerkiksi suomalainen vammaistutkimus on tuonut esiin, miten nykyisessä työelämässä kehitysvammaisiksi nimetyt tekevät usein niin sanottua avotyötä, jossa he suorittavat työtehtävän tapaisia tehtäviä ilman palkkaa (Hakala 2022). Avotyö-

järjestelmä kertoo yhteiskunnasta, joka ei voi kuvitella elämää ilman työntekoa ja jossa ihmisten taloudellista autonomiaa kehystävä lääketieteellinen ymmärrys vammaisuudesta. Tämä ymmärrys määrittelee sen, kenen tekemästä työstä maksetaan palkkaa. Nykyisen työelämän käsitteellistäminen yleisten, inhimillisten kykyjen kautta saattaa siis jättää huomioimatta sen, miten oletukset kykyjen erilaisuudesta elävät voimakkaana nyky-yhteiskunnassa. Lisäksi ajatus siitä, että tietokykykapitalismi riistää ihmisten kykyjä, ei haastaa oletusta kyvykkyydestä ihmisyyteen itsestään selvästi kuuluvana ominaisuutena. Se pikemminkin vahvistaa tätä oletusta.

Osaaminen 2035 -raportti on kiintoinen esimerkki nyky-yhteiskunnasta, jossa osaaminen ja alati kehitettävät uudet kyvyt nähdään oleellisina. Raportti kytkeytyy elinikäisen oppimisen ja inhimillisen pääoman ideoihin, jotka painottavat ihmisyyttä potentiaalilina muokkautua muuttuvissa työelämäntilanteissa. Kun meidät nähdään ensisijaisesti inhimillisenä potentiaalilina, ”koko elämä” on töissä niin kuin yksi tietokykykapitalismia analysoineista teoksista otsikossaan antaa ymmärtää (Brunila, Onnismaa & Pasanen 2015). Emme voi olla kysymättä, onko välttämätöntä jäsentää elämää aina kykyjen kautta. Kykyjen ja osaamisen intensiivinen läsnäolo kulttuurin eri

osa-alueilla tyypistää ymmärryksiä kehoista ja mielistä. Tähän homogenisointiin osallistuvat sekä taloudellista tuottavuutta painottavat diskurssit että kapitalistista mielenmaisemaa haastavat yleisten kykyjen teoriat.

Kun olemme lukeneet *Osaaminen 2035* -raporttia, digitalisaation ajan ihmisteollisuudesta piirtyy myös yhteyksiä Marxin huomioihin teollisesta kapitalismista. Kyvykkyyksien eriytyminen tuo mieleen Marxin huolen henkisen työn ja ruumiillisen työn erottamisesta teollisessa kapitalismissa. *Osaaminen 2035* -raportissa monimutkaiset digitaaliset kyvyt on assosioitu vain korkeasti koulutettuihin ja suomalaisiin työntekijöihin. Toisaalta *Osaaminen 2035* korostaa kaikkien työntekijäryhmien kognitiivisia ominaisuuksia oleellisina tuotannolle. Se korostaa tunteiden asennon virittämistä suotuisaksi työelämän muutoksiin sopeutumisessa.

Kulttuurintutkimuksellinen tunteiden tutkimus (Ahmed 2014; Berlant 2011; Williams 1977) on kiinnittänyt huomiota näennäisen henkilökohtaisten tunteiden liittymiseen laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Digitalisaatioon liittyvien tunnerakenteiden tutkimus voisi piirtää kuvaa siitä, minkälainen tunne – kulttuurisissa teksteissä – on arvonlisäysprosessille suotuisa. Toisin kuin Spinoza-inspiroitunut

affektitutkimus, tällaisessa näkökulmassa ei olla kiinnostuneita siitä, minkälaiset affektiiviset kohtaamiset ovat suotuisia yksilöiden kapasiteeteille.⁴ Sen sijaan kysyttäisiin, minkälaisen tunteiden oletetaan vahvistavan taloudellista kapasiteettia ja mitä tämä tarkoittaa tunteiden yhteiskunnallisuuden kannalta. On tärkeää ymmärtää, että *Osaaminen 2035* -raportin korostama tunteiden virittäminen saattaa kyllä tosiasiallisesti vahvistaa joidenkin työntekijöiden taloudellista kapasiteettia, mutta tätä prosessia ei tule nähdä irrallisena politiikasta.

Lopuksi

Digitaalisten taitojen idean tutkiminen on tarjonnut mahdollisuuden kiinnittää huomiota siihen, miten yleiset kyvyt ilmaantuvat koulutuspolitiikan ohjauksessa ja saavat erityisen merkityksensä myös kansainvälisen koulutuspolitiikan tavoitteiden kautta. Olemme esittäneet, että sekä koulutuspolitiikan ohjaukselle että autonomisille marxismille ”yleisten, inhimillisten” (General Intellect 2008, 29) kykyjen idea toimii lähtökohtana. Ensin mainitulle yleiset kyvyt ovat kommunikaatio-, yhteistyö- ja tunnetaitoja, joilla työntekijä virittää itsensä suotuisaksi työelämälle. Jälkimmäiselle ne ovat osoitus siitä, että elämää ei voi laittaa kuriin. Molemmat nä-

kökulmat kantavat kuitenkin mukanaan ääneen lausumattomia oletuksia kyvykkyydestä ihmisyyteen olennaisesti kuuluvana ominaisuutena. Vammaistutkimus mahdollistaa kuitenkin kyvykkyyden ymmärtämisen nimenomaan kulttuurisena oletuksena, ei itsestään selvästi ihmisyyteen liittyvänä ominaisuutena. Meidän ei ole siis välttämätöntä ajatella kehoja ja mieliä ensisijaisesti kykyjen kautta, vaikka tämä tuntuu olevan kulttuurisen luolestomme kaiku.

Analyysimme on kiinnittänyt huomiota kyvykkyyteen poliittisena tavoitteena. Tämän kautta on mahdollista tavoittaa myös kyvykkyysoletusten historiallisuus. Digitalisaatioon liittyvien kyvykkyysoletusten tutkiminen avaa ennen kaikkea yhteiskunnallisia pyrkimyksiä piirtäen samalla kuvaa digitalisaation ihanneihmisestä. Häneen assoidut ihanteet eivät ole ylihistoriallisia, vaan digitalisaatio yhteiskunnallisena ideana antaa muodon sille, mitä kyvykkyydestä tällä hetkellä ajatellaan. Kyvykkyys poliittisena artikulaationa on tullut esiin myös antikapitalistisissa jäsenyksissä työelämästä. Tässä artikkelissa olemme avanneet autonomisen marxismin sitoumuksia kyvykkyyteen. Nämä sitoumukset saattavat lopulta toimia antikapitalisia pyrkimyksiä vastaan.

Tulevan tutkimuksen kannalta olisikin kiinnostavaa jäljittää toisenlaisia

antikapitalistisia artikulaatioita. Esi-merkiksi yhdysvaltalainen taiteilija ja aktivisti Tricia Hersey, joka on perustanut paljon huomiota saaneen The Nap Ministry -järjestön, ehdottaa lepäämistä vastarinnan välineeksi (The Nap Ministry 2022). Hersey pohjaa ehdotuksensa siihen, että rodullistettu orjuus Yhdysvalloissa aiheutti useille sukupolville jatkuvaa levon puutetta. Levon ensisijaistaminen on Hersey'n mukaan sekä antikapitalistinen että valkoista ylivaltaa vastustava käytäntö. (Mt.) Kiinnostavasti Hersey'n analyysi vie huomion siihen, miten jatkuva produktiivisuuden oletus on historiallisesti ollut rodullistettu oletus. Tämä hienosyistää kyvykkyyttä ylihistoriallisena oletuksena ja herättää huomaamaan, että kyvykkyys yleisenä ihmisiin liittyvänä ominaisuutena, ei tavoita sen erityisiä historiallisia ja eri ihmisryhmiin liittyneitä muotoja. Tulevissa tutkimuksissa kyvykkyyden roolista antikapitalistisissa jäsenyksissä huomio voisikin olla artikulaatioissa, jotka eivät liitä kyvykkyyttä vapautumiseen. Tällöin olisi mahdollista tutkia, miten nämä artikulaatiot muuttavat ymmärryksiä ihmisyydestä ja minkälaiset oletukset ja normit kehystävät niiden analyysia yhteiskunnasta.

VIITTEET

1. Kollektiivinen äly on myös ranskalaisen filosofin Pierre A. Lévy'n idea. Hänelle siinä on kysymys ”ihmisten tekemisestä älykkäimmiksi sen sijaan että tehtäisiin tietokoneista ihmisiä älykkämpiä” (Peters 2015). Vaikka emme tässä artikkelissa käsittele Lévy'n ajattelua, on pantava merkille hänen painotuksensa ihmisten älyn kehittämisestä digitalisaation kontekstissa. Tämä on oleellinen painotus myös hallinnollisissa ideoissa yleisistä kyvyistä.
2. Vammaistutkija Fiona Kumari Campbellin (2009) mukaan lajityypillisyyden idea on yksi keskeinen elementti ableismissa eli kyvykkyyden ylläpitämisessä.
3. ”Verstas” viittaa tässä yhteydessä vanhempaan puhekieliseen ilmaukseen yliopistosta, joka tässä yhteydessä saa kuvata nyt yleisesti tietotyötä, johon autonomisen marxismin analyysi on usein kohdistunut.
4. Analyysitapa, jossa tutkitaan, miten affektiiviset kohtaamiset joko kasvattavat tai vähentävät yksilöiden kapasiteettia on nykyisin verrattain suosittu Deleuze-vaikutteisessa tutkimuksessa (esim. Fox & Alldred 2022; Stephens, Ruddick & McKeever 2015). Tällainen deleuzelainen ajattelu on myös vaikuttanut autonomisen marxismin teorioihin (General Intellect 2008; Viren & Vähämäki 2015), joita olemme tarkastelleet tässä artikkelissa.

LÄHTEET

- Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion, Second Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Benjamin, Ruha (2019) *Race after Technology: Abolitionist Tools for the New Jim Code*. Cambridge: Polity Press.
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.
- Brunila, Kristiina, Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki (2015) *Koko elämä töihin – koulutus tietokykykapitalismissa*. Tampere: Vastapaino.
- Campbell, Fiona K. (2009) *Contours of Ableism: The Production of Disability and Aabledness*. New York: Palgrave Macmillan.
- DigComp (2022) <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcomp> (Tarkistettu lokakuussa 2022)

- Emejulu, Akwugo & McGregor, Callum (2019) Towards a radical digital citizenship in digital education. *Critical Studies in Education* 60(1), 131–147. <https://doi.org/10.1080/17508487.2016.1234494>
- Eubanks, Virginia (2018) *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor*. New York: St. Martin's Press.
- Euroopan unioni (2006) Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus, annettu 18 päivänä joulukuuta 2006, elinikäisen oppimisen avaintaidoista. *Euroopan Unionin virallinen lehti* L 394/10.
- Flowers, Johnathan (2021) COVID-19 and the disinheritance of an ableist world. *International Journal of Critical Diversity Studies* 4(1), 107+.
- Ford, Derek R. (2021) *Marxism, Pedagogy, and the General Intellect. Beyond the Knowledge Economy*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel (2004) *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France 1978–1979*. New York: Picador.
- Fox, Nick J., & Alldred, Pam (2022) Bodies, non-human matter and the micropolitical production of sociomaterial dis/advantage. *Journal of Sociology* 58(4), 499–516. <https://doi.org/10.1177/14407833211002641>
- General Intellect (2008) *Vasemmisto etsii työtä*. Helsinki: Like & Tutkijaliitto & Vasemmistofoorumi ry.
- Gleeson, B. J. (1997) Disability studies: A historical materialist view. *Disability & Society* 12(2), 179–202. <https://doi.org/10.1080/09687599727326>
- Hakala, Katariina (2022) Vammaispalvelujärjestelmän pedagogiikka – Kehitysvammadiagnoosin tienviittoja työntekijäkansalaisuuteen. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin* (vammainen tutkimuksen teemanumero) 32:E, 92–112.
- Hall, Stuart (1996a) The problem of ideology: Marxism without guarantees. Teoksessa David Morley & Kuan-Hsing Chen (toim.) *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. New York: Routledge, 25–46.
- Hall, Stuart (1996b) On postmodernism and articulation: An interview with Stuart Hall (edited by Lawrence Grossberg). Teoksessa David Morley & Kuan-Hsing Chen (toim.) *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. New York: Routledge, 131–150.
- Hamraie, Aimi (2020) From exceptional accommodations to Disability Justice design: ways of thinking about accessibility as hospitality. Teoksessa Yvonne Billimore & Jussi Koitela (toim.) *Rehearsing Hospitalities: Companion 2*. Berlin: Archive Books, 113–125.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2000) *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Johnson, Merri Lisa & McRuer, Robert (2014) Cripistemologies: Introduction. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies* 8(2), 127–147.
- Julkunen, Raija (2008) Uuden työn ja liikkeen äärellä. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(3), 319–325.
- Kauppi, Aarno, Kinnari, Heikki & Niemi, Anna-Maija (2020) Governmentality of disability in the context of lifelong learning in European Union policy. *Critical Studies in Education* 61(5), 529–544. <https://doi.org/10.1080/17508487.2018.1533876>
- Kinnari, Heikki (2020) *Elinikäinen oppiminen ihmistä määrittämässä. Genealoginen analyysi EU:n, OECD:n ja UNESCO:n politiikasta*. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- Kuntsman, Adi & Miyake, Esperanza (2022) *Paradoxes of Digital Disengagement: In Search of the Opt-Out Button*. London: University of Westminster Press. <https://doi.org/10.16997/book61>
- Könönen, Jukka (2012) Maahanmuuttopolitiikka työmarkkinapolitiikkana. Ulkomaalaisten hierarkisoidut työmarkkinat Suomessa. *Työelämän tutkimus* 10(3), 228–245.
- Lupton, Deborah (2017) *Digital Health: Critical and Cross-Disciplinary Perspectives*. London: Routledge.
- Mannevuori, Mona (2015) *Affektitehdas. Työn rationalisoinnin historiallisia jatkumia*. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- Marx, Karl (1953) *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*. Berlin: Dietz.
- Marx, Karl (1993/1939) *Grundrisse. Foundations of the Critique of Political Economy* (Rough Draft). Harmondsworth: Penguin Books.
- McRuer, Robert (2006) *Crip Theory: Cultural Signs of Queerness and Disability*. New York: New York University Press.
- McRuer, Robert (2018) *Crip Times: Disability, Globalization, and Resistance*. New York: New York University Press.
- Minich, Julie Avril (2016) Enabling whom? Critical disability studies now. *Lateral*. <https://csalateral.org/issue/5-1/forum-alt-humanities-critical-disability-studies-now-minich/> (Tarkistettu toukokuussa 2023)
- Mitchell, David T. & Snyder, Sharon L. (2000) *Narrative Prosthesis. Disability and the Dependencies of Discourse*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Moore, Phoebe V. (2018) *The Quantified Self in Precarity: Work, Technology and What Counts*. New York: Routledge.
- Morini, Cristina & Fumagalli, Andrea (2010) Life put to work: Towards a life theory of value. *Ephemera* 10, 234–252.
- Oliver, Michael (1990) *The Politics of Disablement*. London: Macmillan.
- Opetushallitus (2019) *Osaaminen 2035*. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/osaaminen-2035> (Tarkistettu toukokuussa 2023)
- Opetushallitus (2023) *Osaamisen ennakointifoorumi (OEF)*. <https://www.oph.fi/fi/palvelut/osaamisen-ennakointifoorumi-oef> (Tarkistettu huhtikuussa 2023)
- Pasquinelli, Matteo (2019) On the origins of Marx's General Intellect. *Radical Philosophy* 2.06, winter 2019.
- Peters, Michael A. (2015) Interview with Pierre A. Lévy, French philosopher of collective intelligence. *Open Review of Educational Research* 2(1), 259–266. <https://doi.org/10.1080/23265507.2015.1084477>
- Rauhala, Paula (2014) Autonomi ja arvorteoria. *Poliittinen talous* 2(1), 86–97.
- Russell, Martha (2019) *Capitalism and Disability. Selected Writings by Martha Russell*. (Toim. Keith Rosenthal.) Chicago: Haymarket Books.
- Samuels, Ellen (2014) *Fantasies of Identification. Disability, Gender, Race*. New York: New York University Press.
- Sandahl, Carrie (2003) Queering the crip or criping the queer? Intersections of queer and crip identities in solo autobiographical performance. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 9(1–2), 25–56.
- Schalk, Sami (2017) Critical disability studies as methodology. *Lateral*. <https://csalateral.org/issue/6-1/forum-alt-humanities-critical-disability-studies-methodology-schalk/> (Tarkistettu toukokuussa 2023)
- Schou, Jannick & Hjelholt, Morten (2018) Digital citizenship and neoliberalization: Governing digital citizens in Denmark. *Citizenship Studies* 22(5), 507–522. <https://doi.org/10.1080/13621025.2018.1477920>
- Schou, Jannick & Hjelholt, Morten (2019) Digitalizing the welfare state: Citizenship discourses in Danish digitalization strategies from 2002 to 2015. *Critical Policy Studies* 13(1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/19460171.2017.1333441>
- Slack, Jennifer D. (1996) The theory and method

of articulation in cultural studies. Teoksessa David Morley & Kuan-Hsing Chen (toim.) *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. New York: Routledge, 112–127.

Stephens, Lindsay, Ruddick, Susan & McKeever, Patricia (2015) Disability and Deleuze: An exploration of becoming and embodiment in children's everyday environments. *Body & Society* 21(2), 94–220. <https://doi.org/10.1177/1357034X14541155>

Taylor, Sunaura (2004) The right not to work: Power and disability. *Monthly Review*. <https://monthlyreview.org/2004/03/01/the-right-not-to-work-power-and-disability/> (Tarkistettu toukokuussa 2023)

The Nap Ministry (2022) <https://thenapministry.wordpress.com/> (Tarkistettu marraskuussa 2022)

Tremain, Shelley L. (2017) *Foucault and Feminist Philosophy of Disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Vaahtera, Touko [E.] (2012) Vammaisuuden tutkimuksesta kriittiseen kyvykkyyksien tutkimukseen. *Naistutkimus – Kvindeforskning* 25 (1), 41–45.

Vaahtera, Touko & Lappalainen, Sirpa (2022) Able-mindedness and citizenship in education policy discourses on digital skills. *Pedagogy, Culture & Society*. <https://doi.org/10.1080/14681366.2022.2156583>

Viren, Eetu & Vähämäki, Jussi (2015) *Seutu joka ei ole paikka. Kapitalismi ja metropoli*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Virno, Paolo & Hardt, Michael (1996) *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus*. Helsinki: LIKE & Tutkijaliitto.

Väätäinen, Hanna (2003) *Rumbasta rampaan. Vammaisen naistanssijan ruumiillisuus pyörätuolikipailussa*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Williams, Raymond (1977) *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

FT **Touko Vaahtera** on tutkijatohtori yhteiskuntatieteiden laitoksella Itä-Suomen yliopistossa. Hänen monografiansa *Biopolitics of Swimming and the Re-articulation of Able-Bodiedness: Bodies of Latent Potential* (2022, Palgrave Macmillan) haastaa kykykeskeistä näkökulmaa kehoihin.

FT **Sirpa Lappalainen** on sosiologian professori Yhteiskuntatieteiden laitoksella Itä-Suomen yliopistossa ja yhteiskunnallisen kasvatustutkimuksen dosentti Helsingin yliopistossa. Hänen tutkimuksensa kohdistuu kasvatukseen ja koulutuksen kulttuureihin. Hän on tarkastellut esimerkiksi kansallisuuden rakentumista varhaiskasvatuksessa, työmarkkinakansalaiseksi kasvattamista hoiva-alan ammatillisessa koulutuksessa sekä etnisyyteen, valkaisuuteen, rodullistamiseen, sukupuoleen ja vammaisuuteen liittyviä mukaan ottamisen ja pois sulkemisen kysymyksiä.